

**GÖÇ: YAĞMURDAN KAÇARKEN DOLUYA TUTULMAK**  
**1989 ve Sonrası Bulgaristan Göçmeni Türkler Üzerine Yapılmış Bir Çalışma**

Savaş ÇAĞLAYAN\*

**ABSTRACT**

**MIGRATION: JUMPING OUT OF THE FRYING PAN INTO THE FIRE**

**A Study on the Turkish Immigrants Migrating from Bulgaria in and After 1989**

This paper concerns social adaptation and alienation of Bulgaria born Turkish immigrants who migrated from Bulgaria to Turkey in and after 1989. The practices of the study have been employed through deep interviewing techniques on the immigrants selected in İzmir province among the settlers of "Immigrants of Bulgaria Settlement Zone". The study has been carried out selecting a couple of key concepts with regard to the fact that the communicative interaction is a significant instrument in appreciating social structures and processes. The selected concepts have provided rather significant data on the pre and post-migration term living conditions of the immigrants by means of the concepts attributed and represented throughout the interviews.

In this regard, much more anachronistic depiction of the social structures of both countries shall be required, in general sense, in order to obtain comprehensive details beyond such as a structural analysis. The period of Turgut Özal (former Prime Minister and President of Turkey) and the social atmosphere created by the liberal policies are significant with reference to the ongoing migration period in and after 1989. Accordingly, hard economical conditions and the social atmosphere in Bulgaria in that period shall be covered in this analysis in addition to the social effects of the political structure. The very perspective that would be obtained in this study will be very important for evaluating general socio-political structures of Turkey and Bulgaria, which were referred as the two unhappiest nations of the world according to a research published in BBC last year. Moreover, this perspective will be important for the expectations and meeting such expectations of the immigrants as well as their adaptation problems.

Following the introduction of the study, the key concepts that form the base of this study are Migrant, Native, Minorities, Bulgaria, Bulgarian, Homeland, Gavr (Non-Moslem), European Union, and Neighbor. These concepts will be the descriptive key words for the social discriminations and integrities without isolating their attributed fields, conditions and meanings from the existing social context. This study will be laid out considering various idiomatic discourses and metaphors that refer to the social contexts of the aforementioned concepts.

**Keywords:** Emigration, Bulgaria, The Migration of 1989.

---

\* Araştırma Görevlisi, Ege Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

## Genel Çerçeve ve Çalışma Alanı

Bu çalışma Bulgaristan doğumlu, 1989 yılı ve sonrasında Türkiye'ye göç eden Türk göçmenlerin sosyal uyumu ve farklılaşması üzerinedir. Bu çalışma "*Bulgaristan'dan Göç Eden Göçmenlerin Türkiye'deki Uyum ve Özdeşlik Problemleri*"<sup>1</sup> başlıklı projenin içinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma boyunca 1989 yılında başlayıp birkaç yıl süren göç dalgası, literatürdeki genel adıyla 1989 göçü olarak adlandırılacak ve bu şekilde kullanılacaktır. Her bir göç olgusunun kendi özgül koşulları içerisinde değerlendirilmesi gerekliliğini temel alarak, 1989 yılından önce Bulgaristan'dan Anadolu'ya yaşanan göçleri genel anlamda gözardı edeceğiz. Temel konumuz göç olduğu için üzerine odaklanmamız gereken iki ana nokta karşımıza çıkmaktadır, göç eden birey ve bizatihi göçün kendisi. Üzerine odaklanmamız gereken bu ikili yapı çalışmayı yönlendirecek olduğumuz bir diğer ikili duruma neden olmaktadır. Çalışma yapıya yani göçün kendisine mi, yoksa aktöre yani göç eden bireye mi doğru yönelecektir (Çelebi: 1997, 293). Bu ikilemi aşmak için araştırma desenimizi şu temele oturtabiliriz, 1989 ve sonrası Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçün diğer sosyal etkenlerden azade yalın bir göç olgusu olarak ele alınması yanlıtıcı olacaktır. Özelde bu göçün temel nedenlerinden bir tanesi de zorla göçtür, dolayısı yapıya yani göçün kendisine yönelmemizi gerektiren bir durumla karşı karşıyayız. Bu bağlamda, çalışmada yapı tahlili için göçün aktörü olan birey (göçmen) temel bilgi verici olarak kullanılmış, elde edilen veriler anlamacı ve yorumsamacı bir yaklaşımla değerlendirilerek varolan yapı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu temel prensip ekseninde çalışma dilsel yapının, sosyal yapıyı ve süreçleri kavramada önemli bir araç olduğu gerçeğinden hareketle bazı anahtar kavramlar seçilerek gerçekleştirilmiştir. Elde ettiğimiz sosyal realite bilgisi ve bu bilginin analizi için gerekli temel dayanak noktası ise, dilsel ifadelerin sosyal eylem türlerinden bir tanesi olması ve dil ile sosyal eylem arasındaki sıkı ilişkidir (Keat ve Urry: 2001, 273). Çalışma için seçilen kavramlar, görüşülen kişilerin bu kavramlara yükledikleri anlamlar, göçmenlerin göçten önce Bulgaristan'daki ve göçten sonra Türkiye'deki durumları hakkında bize çok önemli bilgiler vermektedir. Çalışmanın temelini oluşturan ve sosyal yapı analizinde bize yardımcı olacak olan kavramlar şunlardır: Göçmen, Yerli, Azınlık, Bulgaristan, Bulgar, Vatan, Gavur, Avrupa Birliği ve Komşu.

Çalışma, 16-19 Eylül 2002 tarihleri arasında İzmir'de gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın mekansal olarak gerçekleştirildiği yerler seçilmiş 'Bulgaristan Göçmenleri Yerleşme Alanları'dır. İzmir'deki Bulgaristan göçmenlerinin temel yerleşme alanları, Sarnıç, Pınarbaşı, Buca, Atatürk Mahallesi, Mevlana Mahallesi, Göçmen Konutları ve EVKA 4 mahalleleridir. Alan çalışması bu yerleşim alanlarından üç tanesinde, Sarnıç, Pınarbaşı ve Buca'da gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması kalitatif görüşme

<sup>1</sup> Bu çalışma, E. Ü. Sosyoloji Bölümü ve New Bulgarian University, Department of Anthropology'nin ortak projesi olarak 2002 ve 2003 yıllarında gerçekleştirilmiştir ve yazar, bu projede araştırmacı olarak görev almıştır.

tekniklerinden derinlemesine mülakat tekniği ile yapılmış ve görüşmeler teyp kaydına alınmıştır. Bu kayıtlar daha sonra çözümlenerek analizlerde kullanılmıştır. Alan çalışmasını yaparken derinlemesine mülakatı tercih etmemizin nedeni, yapmaya çalıştığımız yapısal analiz için doğru, güvenilir bilgi elde etmek, elde edilen verilerin farklı alanlarda refere ettikleri noktaları ve bu noktaların sosyal yapı içerisindeki yerini bulma çabamızdır. Bu bağlamda kalitatif görüşmenin esnek yapısı, anlama ve algılamaya yönelik kurgusu ve kullanımı, derinlemesine mülakatı seçmemizdeki diğer etmenlerdir (Seale: 1999, 204-216).

### 1989 Öncesi ve Sonrası Dönem

Alan çalışmasından elde ettiğimiz verileri değerlendirmeden önce göç alan ve göç veren her iki ülkeyi anlama cabası içerisinde, çok genel anlamda anakronik bir sosyal yapı tasvirine ihtiyaç vardır. 1989 yılı ve sonrası devam eden göç döneminde Türkiye için Özal'ın yıllar ve liberal politikaların yarattığı sosyal durum önemlidir. Ayrıca Özal'ın kan bağıyla Türklük üzerine inşaa etmeye çalıştığı milli perspektife önem veren politik algısı da üzerinde durduğumuz olgu için hayli önemlidir. Çünkü bu dönemde oluşturulan bu politik yaklaşımlar uluslararası alanda da tartışmaya açılmış, Kıbrıs sorunu, Bulgaristan'daki Türk azınlık ve onların yaşam şartları Türkiye'nin uluslararası platformlarda dile getirdiği en temel iki konu olmuştur. Özellikle yurtiçinde Bulgaristan Türklerinin durumu başat bir politik olgu ve propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Gerek devlet televizyonundan yapılan yayınlar gerekse de Bulgaristan'daki Türk azınlığın durumunu anlatan filmlerin yapılması, Bulgaristan Türkleri sorununu uluslararası bir sorun olmaktan daha ziyade milli bir mesele ve sorun haline getirmiştir.

1989 ve öncesi dönemde, Bulgaristan'da 1919 yılında kurulan ve 1944 devriminde ve devrimden sonrası ki dönemde Bulgaristan'ın politik hayatını yönlendiren temel taşların başında gelen Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) iktidarını sürdürmekteydi (Todorov: 1979). Özellikle 1984 yılından itibaren Türk ve diğer (Pomaklar, Çingeneler, vs.) azınlıklara karşı uygulanan asimilasyon ve göç politikaları 1989 göçünü hazırlayan en temel etmenlerden bir tanesidir. Bu politik uygulamaların tamamına verilen genel ad ise "soya dönüş"tür. Soya dönüş politikasının temel varsayımı ise, Bulgaristan'daki Türklerin Osmanlı zamanında asimilasyona uğrayarak Türkleştirilmiş Bulgarlar olması iddiasına dayanmaktadır. Bu politikanın uygulamaları ise, isim değiştirme, dinsel faaliyetlerde kısıtlama ve Türkçe konuşmayı yasaklama noktasında kendisini göstermektedir. Ayrıca sosyal bir coğrafya olarak Balkanlar için göç ve asimilasyonun sıkı sıkıya sahip çıkılan bir miras olduğu da söylenebilir. Bu durumu Todorova daha net bir şekilde şöyle dile getiriyor: "Bütün Balkan ülkeleri (Türkiye dahil) azınlık sorunları için benzer çözümlere başvurmuştu: Ülke dışına göç ettirme ve asimilasyon" (Todorova: 2003, 351). Bu çerçeveden bakıldığında 1984 ve 1989 yılları arasındaki süreci BKP'nin azınlık sorununa çözüm ve bu çözüm için hazırlık yılları olarak görebiliriz. Kamuya ait alanlarda Türkçe konuşmayı yasaklama, ayrıca pek çok BKP üyesi olan Türk'ü casuslukla suçlama ve bu kişileri cezaya

çarpıtma, sınır dışı etme uygulamaları birer yıldırma ve göçe zorlama politikalarıdır. 1984 sonlarından 1985 ortalarına kadar geçen bu süreçte Türk azınlığa karşı sistemli bir şekilde isim değiştirme kampanyası uygulanmış, bu kampanya içerisinde gönüllü olarak isim değiştirenlerin dışında, sosyal ve fiziki baskı ile pek çok Türkün ismi değiştirilerek Bulgarca yeni isimler verilerek yeni kimlik kartları düzenlenmiştir. O yıllarda sürmekte olan bu politik projenin bir diğer ayağı ise dine yönelik kısıtlamalardır. Ayrıca eğitim ve istihdam olanakları da bu dönem içerisinde birer baskı aracı olarak kullanılmış ve ciddi anlamda bir sosyal baskı mekanizması yaratılmıştır. Ortaya konan bu sosyal politikalar bağlamında 1989 yılının başlarında yaşanan küçük protesto eylemleri, 19 Mayıs 1989 da Cebel'de başlayan ayaklanmayla ve bu ayaklanmaya kitlesel katılımlar ile büyüyerek devam etmiştir. Bu süreç içerisinde gruplar halinde topluca göçe zorlanan Türk azınlık Bulgar hükümetinin baskısı ve Türkiye'nin göçü teşvik edici bir davranışı olarak sınır kapısını açmasıyla birlikte büyük bir kitlesel hareket yaşanmaya başlanmıştır. Poulton yaşanan durumu rakamlar ile şöyle anlatmaktadır: "Resmi Bulgar bildirimlerinde, 150.000 pasaport hazırlandığı ve ayrıca 100.000 başvurunun kabul edildiği belirtiliyordu. Ağustos sonunda 300.000'den fazla Türk Türkiye'ye gitmişti" (Poulton, 1993, 185). Tüm bu şartlar altında yaşanan bu büyük göç dalgasının sonuçlarını ne Bulgaristan ne de Türkiye karşılayabilecek kadar güçlü konumdaydı ve rakamın bu noktalara gelip olayın bu kadar büyüye bileceğini belki de hiçbir kimse tahmin edememişti. Yaşanan bu göçün faturası her iki ülkeye de ağır oldu. Fakat kanımızca burada en ağır faturayı göçmenlerin ödediği de çok açıktır.

Tüm bu öncüllerin eşliğinde ortaya koymaya çalıştığımız nokta göçmenler üzerinden göçü ve yapıyı anlamaya çalışmanın yanında, göç ile muhatap olan her iki ülkenin bu günkü durumları hakkında da bir yargı çıkarmaktır. Çünkü, her iki ülke ve toplum göçmen grup vasıtasıyla birbirlerinden etkilenmektedir. Ayrıca göçmen grupta bu iki ülke ve toplumdan etkilenmektedir. Yani karşımızda makro ve mikro boyutta karşılıklı bir etkileşim ve bu etkileşimin sonuçları vardır. Burada tahlilimiz için önemli olan bir diğer açı da, şu anda her iki ülkenin ve her iki toplumun içerisinde bulunduğu durumdur. 2001 yılında yapılan bir araştırmaya ve BBC kaynaklı habere göre, dünyanın en mutsuz toplumları sıralamasında sırasıyla ilk iki sırayı işgal eden Türkiye ve Bulgaristan toplumlarıdır. Bulgaristan ve Türkiye'nin son dönemde yaşadıkları sosyo-politik ve ekonomik değişim ve dönüşümler, göç eden kişileri de derinden etkilemiştir ve hala da etkilenmektedir.

### **Alan Çalışması ve Alan Çalışmasından Elde Edilen Sonuçlar**

Çalışmanın temel dokuz kavramı, Göçmen, Yerli, Azınlık, Bulgaristan, Bulgar, Vatan, Gavur, Avrupa Birliği ve Komşudur. Bu dokuz kavram çeşitli halleri ve yapılarıyla atıfta buldukları alanlar, durumlar ve anlamlar varolan sosyal bağlamdan kopartılmadan, yaşanan sosyal yarılımlar ve bütünleşmeleri anlamamız için araçlarımızdır. Ayrıca veriyi daha anlaşılır ve kullanılabilir hale getirmek için bir kategorizasyona ihtiyaç duyulmuş, kavramlar hakkındaki atıflar, 1-söylemler ve 2-düşünce öbekleri şeklinde iki ayrı kategoriye ayrılarak kullanılmıştır. Bu kategorileri biraz açmamız gerekirse, söylemler, görüşülen bireylerden elde edilmiş ve direk olarak aktarılmış cümlelerdir, düşünce öbekleri ise yapılan görüşmeler ve anlatılan

Göç: Yağmurdan Kaçarken Doluya Tutulmak  
1989 ve Sonrası Bulgaristan Göçmeni Türkler Üzerine Yapılmış Bir Çalışma

hikayelerden elde edilmiş ortak fikir, söylem grubu ve bizim çıkardığımız yargılardan oluşmaktadır. Yani kullandığımız düşünce öbeklerinin kolektif bir bilince dayanırken, söylemler ise bireysel bilinç ve kullanım temellidir. Bu kurgunun içerisinde kullanacak olduğumuz bağımsız değişken ise yaştır. Çünkü, seçtiğimiz kavramalara yapılan sosyal atıflar yaş ve yaşa bağlı olarak yaşanmışlıklar, araştırmamızın hedefi için önemlidir. Bu bağlamda da genç grup, orta yaş ve üstü gruplardan elde edilen veriler birbirlerinden farklılaşmaktadır.

1-Alan çalışmasından elde ettiğimiz söylemler.

- Biz Avrupa'dan geldik.
- Göçmen olmak, gözü arkada olmak.
- Bulgaristan'da olsam bi bu kadar daha yaşarım.
- Herkes kendini bilir, doğmuşum ali, ölmüşüm ali benim adım belli, girmişim 65 yaşına.
- Biz göçmenlerin yükü yerlilere göre daha ağır.
- Sanki orada yaşadıklarımın aynısını burada da yaşıyorum.
- İleride kimse kızıma sen göçmensin diyemeyecek buraya baya ayak uyduracak duruma geldi.
- Sen hiç kucağında iki çocukla orta yerde kaldın mı.
- Konya dedemin memleketi.
- Göçmen olmak ateşten gömlek giymek.
- Bulgar toplumu giderek küçülüyor, Türkiye'de aynı durumda olsa belki aynı baskıları Türkiye'de yapardı.
- Bulgaristan'da Bulgar'ında Türkünde sorunu aynı.

Ayrıca yine çalışmada bize yön gösterecek ve çalışmanın sosyal bağlamını zenginleştirecek, alan çalışmasında elde edilen düşünce öbekleri de şunlardır:

2- Alan çalışmasından elde ettiğimiz düşünce öbekleri.

- Biz orada da, burada da kimlik sorunu yaşadık.
- Benim kızlarım diyor "Türkiye geldiniz Türk olmadınız".
- Sen Türkçe ıslık çalıyorsun Bulgarca ıslık çal.
- Bir kelime beş leva.
- Her iki yerde de öteki olmak.

Şimdi de bu kavramları sırası ile yukarıdaki söylemler ve düşünce öbekleri vasıtasıyla açıklamaya çalışalım.

Göçmenlerin kavram olarak göçmenliğe yaptıkları atıfları bağımsız değişken olan yaşa bağlı olarak farklılık göstermemektedir. Yani görüşülen kişilerin tamamı

göçmen kavramını aynı şekilde tanımlamaktalar ve aynı noktalara atıfta bulunmaktadırlar. Bu bağlamda ilk gördüğümüz ve en önemli nokta ötekileştirmedir. Çünkü göçmenler göçmenliği ve dolayısıyla kendilerini tanımlarlarken ilk başvurdukları yöntem, kendilerini yerliler üzerinden hareketle ve kendilerini yerlilerin karşısına koyarak tanımlamaktır. Görüşülenler yerliler üzerinden ötelileştirmeyi gerçekleştirirken, kendi ortak özelliklerine ve yerlilerde bulunmayan özelliklere atıfta bulunarak göçmen kavramını kendilerine göre anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Göçmenler bu anlamlandırma çerçevesinde yapılan tanımlamaların içine hemen hemen bütün Balkan göçmenlerini sokarak genel bir çerçeve çiziyorlar. Bu durumu bize anlatan örnek söylemlerden bir tanesi “Biz Avrupa’dan geldik” söylemidir. Bu tip söylemler, genel atıflar ve alandan elde ettiğimiz veriler bize göstermektedir ki, Bulgaristan göçmenleri kendilerini yakın hissetmede ilk halka olarak yine Bulgaristan göçmenlerini, ikinci halka olarak diğer balkan göçmenlerini, üçüncü halka olarak da lokal bağlamda yerleşik olanları, son halkada da aynı lokaliteyi paylaştıkları Türkiye’nin farklı bölgelerinden göç eden grubu kendilerine yakın görmektedirler. Bu bağlamda bakıldığında, yaptığımız bu sıralama için göçmenlerin kültürel birlikteliğe önem atfederek bir kategorizasyona ve sınıflamaya gittiklerini söyleyebiliriz. Bir görüşmede kaydettiğimiz şu sözler bize realiteyi anlatmaktadır: “Ben kendimi Yugoslavya’dan gelenlere bile yakın hissediyorum, çünkü akordeon sesi bizi heyecanlandırıyor.”, “Biz Avrupa’dan geldik ya, bizim fikirlerimiz, görgümüz, hayat tarzımız diğer göçmenlerle uyuyor. İster Boşnak ister Yunanistan göçmeni olsun onlarla daha iyi diyalog kurabiliyoruz. Doğuya gittikçe bize yabancı geliyor.” Fakat daha açık olan bir şey ise göçmenlerin kendilerini diğer tüm gruplardan farklı olarak, kendilerine has özelliklerle tanımladıklarıdır. Yaşamakta ve gerçekleştirilmekte olan bu ötekileştirmenin tek taraflı yani sadece göçmen grup tarafından gerçekleştirildiğini belirtmek yanlış ve eksik bir saptama olur. Çünkü, gerek yaptığımız görüşmelerde bize aktarılanlar gerekse de gündelik pratiklerden elde ettiğimiz izlenimler yerli grubun da söylem ve davranış olarak göçmenleri bilinçli ya da bilinçsiz olarak ötekileştirme tavrı içerisinde olduklarını söylememizi gerekmektedir. Özellikle yerlilerin göçmenleri tanımlarken kullandıkları, Bulgaristan göçmeni yerine Bulgar göçmeni, Türk yerine Bulgar ve Müslüman yerine gavur gibi sözler varolan ötekileştirmeyi net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bir yaşlı göçmenin “Burada bize Bulgar bile dediler, bizim gücümüze gitti bu laflar.” sözleri ötekileştirmenin duygusal olarak bir ifadesidir. Karşılıklı bu çatışmanın nedenlerini duygusal yaklaşımlı sözler ve yorumlardan uzaklaşıp daha rasyonel bağlamdaki yorumlarla irdelediğimizde karşımıza çıkan durum, yerli halkın bu göçe ve göçmenlere hazırlıklı olmadığı gerçeğidir. “Buradaki insanlar bizim gelişimize hazır değilmiş, bizi tanımıyorlarmış. (...) Orada da kendini kabul ettiremiyorsun burada da, sürekli bir sürü sorun var.” anlatımları varolan durumu ifade etmektedir. Bu genel saptama yani ötekileştirme durumu daha sonraki sayfalarda farklı boyutlarıyla incelenerek daha net bir şekilde açıklanmaya çalışılacaktır. Şu halde bu makalede tartışılan konulardan bir tanesi de göçmen grubun kendisini diğerleri üzerinden nasıl tanımladığı ve onlar tarafından nasıl tanımlandığıdır.

Şimdi, görüşülen göçmen grubun, göçmen kavramını tanımlamada kullandıkları söylemlerine yani benlik algılarına bakmakta fayda vardır. Buradan hareketle göçmenlerin kendilerini ve göçmen grubu nasıl gördüklerini, ait oldukları grubu nasıl tanımladıklarını görebiliriz. Yaptığımız araştırmada göçmenlerin göçmen kavramını şu sıfatları kullanarak atıflarını geliştirdiklerini saptadık, dürüst, çalışkan, yılmaz, başarılı, tutumlu, güvenilir, Avrupalı, sorunlu (özellikle kimlik sorununu yaşayan), zorluk çeken, kabul edilmeyen, ikinci sınıf (genelde bunu azınlık olma durumu ile ilişkilendirerek ifade ediyorlar), baskı ve işkence gören, ezik. Bu sıfatlar bağlamında irdelediğimizde, tüm görüşmelerde ilk yapılan vurgu göçmenlerin çalışkanlığı ve tutumluluğu üzerinedir. Göçmenler kendilerini yerli gruptan daha çalışkan ve tutumlu olarak görmekte ve ifade etmektedirler. Özellikle de bu durumun anlatılmasında yapılan vurgu genelde kadın üzerinden olmaktadır. Pek çok kişi Türkiye'ye geldiklerinde kadınların çalışma hayatında yoğun şekilde yer almamasını çok yadırgadıklarını, kadının evde çalışmadan, üretmeden oturmasını bir türlü anlayamadıklarını ifade etmişlerdir. Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerin bir tanesinde, görüşmeci kadın yerli halka benzemeyi biraz yakınma ve alayla şöyle dile getirmektedir: "Bizde buradakilere benzedik evde oturuyoruz." Bu kadın iş hayatından ayrı kalmanın vermiş olduğu sıkıntı ve sürekli öteki olarak tanımladığı grubun beğenmediği bir özelliğini kendisinde görmesinin verdiği üzüntüyle bunu dile getirmektedir. Daha sonra yapılan göçmenlik tanımlamaları dürüstlük üzerinden gitmektedir. Sürekli göçmenlerin dürüst ve iyi insanlar oldukları vurgulanmaktadır. Bu tanımlamanın içerisine bütün Balkan göçmenleri de dahil edilerek çember biraz daha genişletilmektedir. Bu durumun en güzel göstergesi, görüştüğüm yaşlı bir göçmenin sevdiği, iyi bir kimseyi tanımlayacağında 'o kişinin yanında mutlaka göçmen kani' olduğunu ifade ederek sevgisini belirtmesidir. Tüm bu öncüller bize göstermektedir ki göçmen grup yaşananlar ve sosyal bağlılıklar içerisinde kendilerini ötekine yani yerli gruba göre tanımlamakta ve ait oldukları grubu yüceltmektedirler.

Diğer tanımlama unsuru olarak göçmenler Bulgaristan'da çektikleri zorlukları, soya dönüş politikaları ile yüzleştikleri baskıları kendilerini tanımlamak için kullanmaktadırlar. Çünkü bu durumun en temel nedeni, göçmenleri göçe iten en önemli sebepler arasında bu baskılar ve zorlamaların olmasıdır. Dolayısıyla göçmenlik vasfının kullanılması ve bir tanımlamaya gitmede çekilen zorluklar göçmenler için özel bir anlam ifade etmektedir. Ayrıca geçmişte çekilen zorluklardaki birliktelikler ve ortak geçmiş göçmenlerin kendilerini tanımlama için kullandıkları birer noktadır. Bu sebeplerden dolayı göçmenler göçmenliği tanımlarlarken zorluk çeken, baskı ve işkence gören gibi tanımlamalara gitmektedirler. Ayrıca Bulgaristan'da göçten önce Türkçe kullanmaya karşı yapılan baskılar çerçevesinde uygulanan her Türkçe kelime için beş leva para cezası, göçmenlerin diline "Bir kelime beş leva" şeklinde yer etmiştir. Bu baskıları anlatmada kullanılan bir diğer düşünce öbeği ise: "Sen Türkçe ıslık çalıyorsun Bulgarca ıslık çal" dır.

Yukarıda aktardığımız tanımlamalar çerçevesinde gerçekleştirilen farklı bir bakış açısıyla göçmenler, göçmenliği iki kat daha fazla zorluk çekmek olarak

tanımlamaktadırlar. Çünkü pek çok görüşmeden elde ettiğimiz sonuçlar göstermektedir ki göçmenlik, göçmenlerin göç ile geldikleri ülkedeki sorunları en ağır şekilde yaşayan, göçmen olarak beraberlerinde getirdikleri sorunları ve o sorunların sosyal getirilerini de yaşayan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bu insanların göç ettikleri ülke ile bağları hiçbir zaman tamamen kopmadığı için, göç ettikleri ülkenin belli sorunlarından da hala etkilendikleri ve böylece de göçmenlerin sorunlarının giderek arttığını söyleyebiliriz. Bu öncülleri destekleyen söylemlerin de net bir şekilde anlattığı gibi “Göçmen olmak gözü arkada olmak” ve “Göçmen olmak ateşten gömlek giymek”tir. Ayrıca göç ile başlayan sürecin beraberinde getirdiği bir belirsizliği de vurgulamamız gerekmektedir. Çünkü göçmenler göçe başlarlarken ciddi anlamda belirsizliğe yol aldıklarının farkındadırlar ve bu durum tüm göç olayı içerisinde yer alan kişilerin yaşadıkları bir durumdur. 1989 göçüne katılan kitlelerin önemli bir güven ve dayanak noktaları vardı, bunlar Türkiye’ye daha önce göç eden akrabalar ve yakın tanıdıklarıdır. Fakat bu akraba ve yakın tanıdıklara rağmen 1989 göçü de bir belirsizliği içerdiğinde barındırır.

Görüşmelerden elde ettiğimiz önemli göstergelerden bir tanesi de daha önce göç etmiş akraba ve yakınların 1989 göçüne katılanlara yaptıkları yardımlardır. Özellikle göçmen ailelerin Türkiye’deki ilk haftalarında bu tip yardımların yaşandığı gözlenmektedir. Fakat 1989 göç dalgasının sürekliliği ve göçmen olarak gelen kişilerin sayılarının fazlalığı bir süre sonra bu tip yardımları da güçleştirmiştir. Sonuç olarak göçmenlerin az da olsa bu tip yardımları aldıkları açıktır. Ayrıca göçmenlere devlet tarafından yapılan küçük yardımlarında (biraz yiyecek maddesi, bir miktar para, barınma imkanı, bir süreliğine kira yardımı, vb.) unutulmaması gerekmektedir. Bu çerçevede göçmenler devlet, akraba ve yakın tanıdık üçgeninden çeşitli yardımlar almışlardır. Fakat edindiğimiz izlenimlere göre bu noktadaki asıl sorun yardımların nitelik ve niceliğinden daha çok beklentiler ve göçün beraberinde getirdiği belirsizlik üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu beklentilerin doğmasındaki en önemli etkenin de Türk hükümetinin göçü cesaretlendirici yaklaşımlarıdır. Yaptığımız bu durum tespiti daha anlamlı olması için, bu tespiti 1989 göçünün nedenleri ile ilişkili düşünmemiz gerekmektedir.

1989 göçünün tipik özelliği göçün nedeni bağlamındadır. Nedensel olarak 1989 göçündeki en önemli nokta göç alan yerin yani Türkiye’nin çekiciliği değil, göç veren yerin iticiliğidir. Daha da açık ifade etmek gerekirse, 1989 göçünde Türkiye’nin çekiciliğinden daha çok Bulgaristan’ın iticiliği başat etmen olarak görülmektedir. Bu iticiliğinde temelinde yatan nokta soya dönüş politikaları ve uygulamalarıdır. Göç ile oluşan bu beklenti ve belirsizlik sürecini iki taraflı yoksunluk olarak nitelendirmek gerekmektedir. Çünkü göçmenler Bulgaristan’daki vatandaşlık ve sosyal hakları da dahil olmak üzere her şeylerini bırakarak bir başka ülkeye, hiçbir şeyleri olmadan göç etmek zorunda kalmışlar ve bir belirsizliğe doğru yönelmişlerdir. Orta yaşlı bir kadın göçmen Türkiye’ye geldikleri ilk günü ve yaşadığı belirsizliği şu sözlerle anlatmaktadır: “Sen hiç kucağında iki çocukla orta yerde kaldın mı.”

Yerli grubun göçmen gruba yönelik tanımlama ve atıflarına göçmenlerin sözleriyle baktığımızda ötekileştirme ile ilgili fotoğraf daha da netleşmektedir. Görüşmelerden elde ettiğimiz veriler, yerlilerin göçmenleri tanımlamada kullandıkları kavramları ve bu kavramların rahatsız edici boyutlarını ortaya koymakta ve bu durum da ötekileştirme olgusunun boyutlarını ve yönünü hayli anlamlı kılmaktadır. Bu bağlamda yerliler göçmeleri tanımlarken “Bulgar” “Bulgar göçmeni” “gavur” gibi ötekileştirme ve bazı aşağılama kelimeleriyle tanımlamaktadırlar. Özellikle gavur kelimesi tarihsel süreç içerisinde Müslümanlık dini dışındaki insanları alaycı ve aşağılayıcı bir tavırla tanımlamakta kullanılmaktadır. Bu durum yani göçmenlerin bu şekilde yerliler tarafından tanımlanması göçmenler arasında hayli büyük rahatsızlıklar yaratmaktadır. Çünkü bu insanların göç etmedeki amaçları ve yaşam içerisindeki kendilerini tanımlama çabaları sürekli Türk olma ve Müslüman olma üzerinden ilerlemektedir. Özellikle Türklüklerini ve Müslümanlıklarını koruyabilmek için göç ettiklerini ifade eden bu insanlara, Türklüklerini ve Müslümanlıklarını ret eden söylemlerle ilişkiyi girilmesi göçmenleri derinden yaralamaktadır. Bu rahatsız edici durumun giderilmesi için pek çok ifade göçmenler tarafından ortaya konulmuştur. Bunların en önemlileri, “Biz Türküz Bulgar olsaydık orada kalırdık.”, “Konya dedemin memleketi.”, “Dedelerimiz Çanakkale’de öldü.” söylemleridir. Özellikle çok sık kullanılan, Dedelerimiz Çanakkale’de öldü vurgusunun arkasında yatan temel etmen bir aidiyet durumudur. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti için bir dönüm noktası olan Çanakkale savaşında göçmenlerin dedelerinin yer alması, göçmenlerde Türkiye Cumhuriyeti üzerinde en az yerliler kadar hak görmeleri ve bu topraklara ait olmaları durumunu ön plana çıkartmaktadır. Bunların dışında göçmen grup pek çok söyleminde de kendilerine yönelen ötekileştirmeye karşı çıkmaya çalışarak ortaklıklara vurgu yapmaktadır. Özellikle çok sayıda göçmen tarafından sıkça kullanılan “Konya dedemin memleketi” söylemi yerlilerle ortak bir geçmiş bulma çabalarının sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bunun yanında göçmen grup yerlileri farklı boyutlarıyla ötekileştirme cabası içerisindeyler. Yerli grup ırksal ve dinsel motifler üzerinden bir ötekileştirmeye giderken, göçmen grup ırksal ve dinsel birlikteliği savunmasına karşın moral bağlamda bir ötekileştirmeye gitmektedir. Böylece ikili ve karşılıklı bir ötekileştirmeyi görmekteyiz. Sonuç olarak bu göçmen grup pek çok farklı etmenin yanında ırksal ve dinsel kimliklerini koruyabilmek için göç etmelerine rağmen, Bulgaristan’da yaşadıkları ötekileştirmenin bir boyutuyla benzerini hala yaşamaktadır. Yani göçmenler Türklük ve Müslümanlıklarını kaybetmemek için, Türk ve Müslüman olarak görülüp böyle tanımlanıp böyle yaşayabilmek için göç etmelerine rağmen, göçmenler Bulgar ve gavur olarak tanımlanıyorlar. Yaşanan bu durumu daha iyi anlatmak için kullanabilecek olduğumuz söylememiz “Sanki orada yaşadıklarımın aynısını burada da yaşıyorum”dur. Çok genel anlamıyla göçmen grubun kendilerini tanımlayan üst kimlik olarak göçmenliği kullandıkları yorumuna varabiliriz.

Göçmenlerin yerli kavramı üzerine yaptıkları atıflara baktığımızda, gözümüze çarpan ilk nokta yerlilerin göçmen olmadıkları ve dolayısıyla ‘onlardan’ yani göçmenlerden olmadıklarına yönelik yapılan atıflardır. Daha öncede bahsettiğimiz gibi yerliler göçmenler için gerçek anlamda göçmen olmayı temsil etmektedir. Dolayısıyla

bu temsiliyet öteki olarak göçmenliğin olumlanarak tanımlandığı nokta olmaktadır. Çünkü yerliler için yapılan tembel, tutumsuz, kaypak, güvenilmez, gösteriş meraklısı gibi nitelermeler ve tanımlar varolan durumu açıklamaktadır. Özellikle ev sahipliği üzerinden ilerletilen bir söylemle, göçmenlerin tamamına yakınının Türkiye’de ‘ev sahibi’ oldukları fakat yerlilerin pek çoğunun hala ‘kirada’ oturduğu, bununda yerlilerin tembelliği ve savrukluğundan kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Ayrıca bir diğer çarpıcı yorum ise ortak geçmiş üzerinden ilerletilmektedir. Göçmenler kendi ortak geçmişleri ve yaşadıklarına atıfta bulunarak bir birliktelikleri olduğunu, yerlilerle ise bu tarz bir durumun geliştirilemediğinden varolan bir birliktelikten bahsedilemeyeceğini ifade etmektedirler. Bu durumu da bir göçmenin yerlileri tanımlarken kullandığı “Aynı sorunları yaşamadık onlarla, fazla tanımadığım kişiler” şeklindeki ifadesi ile daha iyi anlatabiliriz. En genel anlamıyla bu ötekileştirmeyi tanımlamak için, bir görüşmede elde ettiğimiz ve yerliler için kullanılan “Bizim dışımızdaki” sözlerini kullanabiliriz. Sonuç itibariyle göçmenler için yerliler, karşıtları ve göçmen olmayana tanımlayan simgesel ve reel bir durumdur.

Yine aynı yapı üzerinden devam edersek ‘Azınlık’ kavramı ve bu kavrama yapılan atıflar bütünü anlamamıza biraz daha yardımcı olacaktır. Bu konuyla ilgili ilk olarak vurgulamak istediğimiz nokta, görüşmeler sırasında katılımcıların en fazla rahatsız oldukları, fazla konuşmadan geçiştirmek istedikleri ve bilgi vermede zorlandıkları nokta azınlık kavramı üzerine yaptığımız konuşmalar olmuştur. Azınlık kavramı üzerine yapılan yorumlar ve atıflarda bağımsız değişkenimiz olan yaş faktörünü kullanarak, yaş gruplarına göre daha detaylı bir analiz yapma şansımız bulunmaktadır. Genel anlamda azınlık kavramına yapılan atıflar ‘ayırıcılık’, ‘ikinci sınıf vatandaş olmak’, ‘eşit olmama’, ‘eziklik’ ve ‘sürekli aşağıda tutulmak’ olarak karşımıza çıkıyor. Bu insanların Bulgaristan’da buldukları dönemlerde en çok yakındıkları ve sorun yaşadıkları şeyin azınlık olmak ve bu durumun getirmiş olduğu sosyal şartlar olduğu açıkça bellidir. Azınlık kavramı üzerine buraya kadar ortaya koyduğumuz yapıda, grubun yorumları tam anlamıyla bir ortaklık gösterirken, Türkiye’deki konumlarıyla ilgili yorumlarda genç grup, orta yaş ve yaşlı gruba göre ciddi bir yorum farklılığını ortaya koymaktadır. Yaşlılar kendilerini Türkiye’de azınlık olarak kesinlikle görmüyorlar ve bunu da net bir şekilde ifade ediyorlar. Aksine yaptıkları vurgu Türk hükümetine teşekkür ve kendilerinin azınlık olmaktan kurtarılması noktasındaki vurgulardır. Genç göçmenlerde ise farklılık ortaya çıkmakta ve onlar Bulgaristan’da olduğu gibi kendilerini Türkiye’de de azınlık olarak hissettiklerini ifade etmektedirler. Ayrıca bu kişiler birebir olmasa da göçten sonra yaşadıklarının farklı boyutlarıyla göç etmeden önceki duruma benzer olduğunu ifade ediyorlar. “Sanki orada yaşadıklarımın aynısını burada da yaşıyorum” ifadesi de bu durumu anlatan en önemli söylem durumundadır. Bunların yanında genç göçmenler bunları dile getirirlerken, bu yaşananların ve hissedilenlerin aynısının Bulgaristan’da yaşadığını ve hala gidip geldiklerinde Bulgaristan’da kendilerini azınlık olarak hissettiklerini ifade etmektedirler. Buradan da anlaşılacağı gibi göçmen grubun her iki ülke (Bulgaristan ve Türkiye) içinde tam bir aidiyet geliştirerek göçmenlik olgusundan kurtulamadıkları gözlenmektedir. Özellikle büyük beklentiler içine giren

genç göçmenlerdeki yaşanan hayal kırıklığının daha yüksek olduğunu gözlemekteyiz. Göçmen grubu içerisindeki genç göçmenlerin göçten sonra ciddi anlamda bir kültürel ve sosyal değişme yaşadıklarını söyleyebiliriz. Bu değişimler ile bağlantılı bir yorum yapmamız gerekirse, göçmenlerin kendilerini azınlık ve öteki olarak hissetmelerinin bir sonucu olarak ve bir üst kimlik bakımından kendi içlerine kapandıklarını, kültürel kimlik bazında göçmenlik vasfını diğer vasıflarına göre daha fazla kullanmaya başladıkları sonucuna varabiliriz. Sonuç itibarıyla bu öncüller bizi rahat bir şekilde “Biz orada da, burada da kimlik sorunu yaşamadık” düşünce öbeğine götürmektedir.

Göçmenlerin Bulgar kavramı üzerine yorumları, atıfları ve algılamalarına bakıldığında göçmen grubun tamamının Bulgar kavramı üzerine sürekli olumlu atıflarla ve olumlu söylemlerle bir çerçeve geliştirmeye çalıştıkları görülmektedir. Balkanlık kültürüne sahip çıkan göçmen grubun Bulgar halkına düşünsel yaklaşımı bu çerçeveden, yani Balkan kültürüne sahip olmadan hareketle şekillenmektedir. Görüştüğümüz bir göçmenin “Bulgar, aynı Balkan kültürünün insanıyız, bir kültür beraberliğimiz var” ifadesindeki anlatımı, varolan durumu net bir şekilde özetlemektedir. Özellikle görüştüğümüz genç gruptaki bir kişinin “Bulgaristan’da Bulgar’ında Türkünde sorunu aynı” söylemi, Bulgaristan coğrafyasında yaşanan sorunlar için milliyetler açısından herhangi bir farklılık görmediğini ifade etmektedir. Bu söylem vasıtasıyla genç göçmen Bulgaristan toprağındaki kendi yerini ve hakkını savunmakta, Bulgar halkı ile herhangi bir sorunu olmadığını açıkça vurgulamaya çalışmaktadır. Ayrıca yaptığımız tüm görüşmelerde Bulgarlar için herhangi bir negatif tavır ve gönderme olmamasının yanında, Bulgaristan vatandaşı Türklere karşı uygulanmış olan soya dönüş politikaları ve bu çerçevedeki propagandalardan etkilenen Bulgar komşular için dahi anlayışlı bir yaklaşımın olduğunu gözlemekteyiz. Bir görüşmede kayıt ettiğimiz “Bulgarlar ile bireysel problemlerimiz yoktu, baskı döneminde biraz etkilendiler ama bu da doğal.” sözleri varolan hoşgörüyü ortaya koymaktadır. Fakat bunun yanında yaşanan sorunların Bulgaristan devletinden ve onun yöneticilerinden kaynaklandığı “Bulgarlar iyi adamlardı ama yönetimde kötüler vardı. (...) Asıl sorun sistemdi, Jivkov’du, bizi bu göçe o itti.” gibi vurgularla sürekli ifade edilmektedir. Özellikle bu tip söylemlerde pek çok göçmen yukarıdaki yorumdan farklı olarak sorumlunun sosyalist sistemden daha fazla Todor Jivkov’un adını öne çıkardığını görmekteyiz. Bu durumun nedenlerini araştırdığımızda ilk olarak Bulgaristan Halk Cumhuriyetindeki sosyalist sisteme hala bir güven ve özlemin olduğu sonucunu yaptığımız araştırma bağlamında çıkarmaktayız. Konuyu bir cümleyle ve genel gözlemlerimizle biraz daha açmak gerekirse, Türkiye’de yönetsel bazda yaşanan ve dolayısıyla göçmenlerinde maruz kaldıkları zorluklar ve çelişkiler göçmenlerin sosyalist sisteme olan özlemlerini de arttırmaktadır. Ayrıca göç ile Bulgaristan’ı terk etmelerindeki sorumlunun ve öfkenin somutlanması gibi psikolojik bir süreçte soyut bir durumdan daha çok somut bir duruma yönelmenin daha kolay ve anlaşılır olduğu da bir gerçektir. Tekrar öze dönüp toparlayacak olursak, göçmenlerin Bulgar halkına ve Bulgar kavramına herhangi bir olumsuz atıfları yoktur, yaşadıkları kötü durumlar için yöneldikleri hedefler Bulgaristan Halk Cumhuriyetinin yönetim biçimi ve özellikle devlet başkanıdır. Bu bağlamda devleti soyut bir kurgulama olarak düşündüğümüzde bu yorum tam anlamıyla yerli yerinde oturmakla birlikte, devlet

kavramının somut hali olarak toplumsal yapıya bakma gerekliliği, bu atfın iyi niyetli ve eksik olduğunu düşündürmektedir. Çünkü soyut bir durum olarak devlete mutlaklık ve anlam kazandıran şeyin toplumsal yapı olduğu da net bir gerçeklik ve sabit bir durumdur.

Bir siyasi otorite olmanın dışında bir kara parçası olarak Bulgaristan'a yapılan atıfların hepsi özlem doludur ve kanımızca da göçmenlerin özlemleri bitebilecek bir özlem değildir. Çünkü, göçmen grubun çoğunluğu geriye göçü düşünmemekle birlikte toprak olarak da göç ettikleri yerden kopamamışlardır. Bir söylem olarak "Bulgaristan'da olsam bi bu kadar daha yaşarım" söylemi ve "Bulgaristan sürekli rüyalarımda yaşadığım yer" ifadesi kişilerin toprağa bağlılıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Bu toprağa bağlılık durumunun yanında, sürekli olarak Bulgaristan coğrafyasının güzelliklerinden özlemle bahsedilmesi de bu toprakların göçmenler için özel bir anlamı olmasının bir diğer etmeni olarak da değerlendirilebilir. Burada dikkate alınması gereken bir başka durumda sadece kara parçası olarak Bulgaristan'ın anlamlandırılmasının yanında, Balkan topraklarının bir parçası olan Bulgaristan'a yapılan atıflar ve anlamlandırmalarında dikkate alınması gerekmektedir. Yani daha da açmak gerekirse Balkanlı bir topluluk olarak göçmenler hem Balkan yarımadasına hem de bu yarım adaya ait Bulgaristan'a çok önemli anlamlar yüklemekte ve aidiyet geliştirmektedirler. Fiziki bir coğrafya olarak Balkanlara yapılan atıf ve anlamlandırmaların sosyal boyuttan da etkilediği -Balkanlı kültürleri ve balkan göçmenlerini kendilerine yakın hissetmeleri- açıkça görülmektedir. Ayrıca bir görüşmecinin Bulgaristan için "koparıldığımız yer" ifadesi de Bulgaristan'a ait saptamalarımızı desteklemektedir.

Buradan hareketle vatan kavramını daha kapsamlı bir şekilde irdeleyebiliriz. Genel anlamıyla ayrıntılarda farklılıklar olmakla birlikte göçmen grubunun tamamının kendilerini çift vatanlı olarak hissettiklerini ve bir temel özellik olarak çift vatanlı olduklarını söyleyebiliriz. Vatan kavramının resmiyetten uzak gönülle ilintili olan bağı da göz önüne alındığında, göçmen grubun her iki ülkeyle de gönül bağlarının olduğu açıktır. Ayrıntıya baktığımızda ise, orta ve daha üst yaşlı grup uygulanan politik baskılardan genç gruba göre daha fazla etkilenmeleri nedeniyle, kanımızca vatan kavramının yanında anavatan kavramını da yoğun şekilde kullanmaktadırlar. Biraz daha açmak gerekirse yaşlı grup yaşanan baskılarla vatandan anavatana göç edildiğini ve her iki ülkenin de kendileri için vatan olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu göndermenin ardında vatan ise göçmenlerin kendilerini güvende hissetme ve vatanlarına sahip çıkma durumudur. Yaşlı bir göçmenin "Anavatan bize sahip çıktı", "Türkiye anavatan, burada hürüz özgürüz orada hür değildik" açıklamaları bu durumun net bir göstergesidir. Bir diğer orta yaşlı göçmen ise göçten öncesi ve sonrası bağlamında bir değerlendirme yaparak, göç ile birlikte kendi bilişsel yapısındaki vatan kavramında nasıl bir değişme olduğunu şöyle anlatıyor: "Eskiden bizim için orası vatandı, doğduğum, yaşadığım yer Bulgaristan. Çünkü biz Türkiye hakkında, Atatürk hakkında hiçbir şey bilmiyorduk. Orada okuduk, orada yaşadık, işimiz vardı bizim orada. (...) Oradayken orası vatandı, orada tam olmasa da rahattık. Artık orası vatan değil, şimdi Türkiye. 1985'e kadar

güvendedik orada.” Gençler ise Türkiye’yi gönüllerindeki vatan, Bulgaristan’ı ise ait oldukları vatanları olarak gördüklerini ifade etmektedirler. Bu durumu genç gruptan görüşmeciler şu sözlerle net bir şekilde anlatmaktadır: “Gönümdeki vatan Türkiye, ait olduğum vatan Bulgaristan.”, “Orası da benim için vatan, her sınırı geçtiğimde ayrı bir heyecan hissediyorum.” Yaşanmışlıkların kavramın sosyal bağlamını nasıl belirlediğini burada açıkça görmekteyiz. Çünkü görüştüğümüz genç grup olarak nitelendirdiğimiz kişilerin yaklaşık 25-30 yaş civarında olduklarını düşündüğümüzde pek çoğunun Bulgaristan’dan çocuk yaşta ayrıldıkları bir gerçektir. Bu durumda da anlamsal farklılaşmaları beraberinde getirmektedir. Ayrıca gençlerin, Bulgaristan’ın kısa bir sürede Avrupa Birliğine üye olması umudunu taşımalarıyla birlikte Bulgaristan’dan beklentilerinin de etkilendiği net bir gerçekliktir. Sonuç olarak, yaşlı grubun vatan olarak yüzünü Türkiye’ye genç grubun da vatan olarak yüzünü Bulgaristan’a ve Avrupa Birliğine döndüğünü söyleyebiliriz.

Komşu kavramını irdelediğimizde, yapılan atıflar sürekli dostluk, kardeşlik ve güven üzerinedir. Ayrıca komşu kavramı genel anlamda bir durumu ifade etmektedir. Yani göçmenler için komşunun Bulgar ya da Türk kökenli olması hiçbir farklılık göstermemektedir. Bulgaristan’daki Bulgar komşularla ilişkiler tanımlanıp anlatılırken bir görüşmeci, yaşlı Bulgar bir çiftin bu göçmen ailenin çocuklarının bakımına yardım ettiklerini ve çocuklarının da bu çifti bir ebeveyn gibi sevdiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla bu ve benzeri durumlar, birlikte yaşanmışlıkla gelişen komşuluk ilişkilerinde temelini komşu olmak üzerine kurulduğunu, politik ve ulusal durumların daha sonra geldiğini göstermektedir. Komşu göçmenlerde bir güven unsuru olarak görülmekte ve bu duruma göre komşuyla ilişkiler geliştirilmektedir. Bulgaristan’daki Bulgar komşularında göç etmiş Türk kökenli aileler için benzeri duygu ve düşünceleri taşımakta oldukları, pek çok göçmen ailenin de Bulgaristan’daki komşularıyla haberleştikleri çalışmamızda ortaya çıkmıştır. Bir göçmen ailenin İzmit depremiyle ilgili anlattığı anekdot Bulgar komşularıyla aralarındaki ilişkiyi tanımlamaktadır: “Hala bizi arayan arkadaşlarımız var. İzmit depreminde, onlar İzmir gibi anlamışlar ve bizim için çok üzölmüşler, konuştuğumuzda da bize kızdılar biz aylardır sizleri merak ediyoruz niye aramıyorsunuz diye. Buraya gelmeyi gezmeyi çok istiyorlar ama maddi imkanları yok.” Ayrıca komşuluğa yapılan atıflarda paylaşımın da ön plana çıktığı ve güvenin aslında bu paylaşımınla oluşturulduğu fark edilmektedir. Yapılan bu yorumların tamamı bir kültür, sınır ve mekan komşusu olarak Bulgarlar ve Bulgaristan içinde geçerlilik göstermektedir. Görüşölen göçmenlerin komşu olan kişinin Bulgar ya da Türk kökenli olmasının hiçbir anlam ifade etmediğini belirtmeleri de komşuluk ilişkisine verilen önemin net bir göstergesidir. Ayrıca bu ve benzeri yorumlar göçmen grubun Bulgar halkına kendilerini ne kadar yakın hissettiklerini de göstermektedir. Sonuç olarak, göçmenler için komşuluk kavramının bir anlamsal durum olduğunu ve bu durumun komşunun milliyetine göre değişmediğini ifade edebiliriz.

Son iki kavram olarak Avrupa Birliği (AB) ve gavur kavramlarının üzerinde durmamız gerekmektedir. Çok net bir şekilde ifade etmek gerekmektedir ki, AB orta yaş ve üstü göçmenler için Bulgaristan bağlamında hemen hiçbir anlam ifade

etmemektedir. Türkiye bağlamında ise AB ulaşılması gereken bir hedef, bir ilerleme, bir zihniyet yükselmesi olarak tanımlanmaktadır. Genç göçmen grup için ise durum çok farklı bir boyut kazanmaktadır. Gençler için AB hem Türkiye hem de Bulgaristan bağlamında çok önemlidir. Özellikle Bulgaristan'ın AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'den daha önde olması nedeniyle, gençler arasında Bulgaristan vatandaşlığı çok büyük önem kazanmış durumdadır. Bulgaristan'ın AB üyeliğine yakınlaşmasıyla birlikte Bulgaristan'daki vatandaşlık haklarını almak için başvuran gençlerin sayısı giderek artmaktadır. Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse, genç göçmenler geleceklerini AB ve AB üyeliğine yakın olan ülkede görmektedirler. Buradan çıkarabileceğimiz bir diğer sonuç ise, orta yaş ve üstü grubun gelecekleri konusunda Bulgaristan'dan hiçbir beklentilerinin olmamasıdır.

Yaptığımız görüşmelerde gavur kavramıyla ilgili konuşmalarımızın hepsinde göçmenlerin aynı tepkileri ve aynı duygu durumu ile karşılaştığımızı baştan ifade etmemiz gerekmektedir. Görüşmelerimizde biz onlar için gavur kavramının ne anlama geldiğini araştırıp bu çerçevede konuşurken, hepsi Türkiye'ye göç ettiklerinde kendilerine yerliler tarafından gavur denilmesinden bahsetmişlerdir: "Gavur, Bulgarlara kızdığımız zaman söylerdik fakat buraya gelince bize de çok söylediler. (...) Gavur demek bizim için Bulgar demektir." İlk olarak şunu ifade etmeliyiz ki kendilerine yakıştırılan bu kavramdan göçmenler oldukça rahatsızdır. Ayrıca Bulgarlaşmamak için kaçıp gelen insanlara onlar için Bulgar anlamına gelen bir yakıştırmanın yapılması göçmenler arasında hayli kırgınlık ve kızgınlık yaratmaktadır. Kavramı biraz daha açarak derinlemesine irdelediğimizde, kavramın içeriği ve kullanım durumunun Soya Dönüş politikalarının başlaması ve bunun getirdiği baskılarla değiştiğini görmekteyiz. Gerginlik dönemlerinde gavur bütünsel anlamda Bulgarları tanımlarken, daha önceleri sadece kötü Bulgarları tanımlamaktadır. Yani gavur kavramı negatif anlamıyla zarar görülen Bulgarlara yöneltilen bir aşağılama sözcüğüdür. Bir göçmenin gavur kavramı için yaptığı bu tanımlama varolan durumu daha iyi anlatmaktadır "Bulgar'ın kötü hali, Bulgar'dan kalan kötü anılar". Son olarak yaşanan gerginliği ve bu gerginliğin yarattığı sonuçları görmek için bir görüşmede kaydettiğimiz şu sözleri de aktarmakta fayda vardır "Gavur, nefretli bir söz, küfür. Onlar bize pis Türkler diyorlardı, biz de onlara gavur diyorduk".

## SONUÇ

Buraya kadar ortaya koymaya çalıştığımız öncüllerin eşliğinde bakıldığında göçmenlerin net bir şekilde birçok sorun yaşadıkları ve hala da pek çok sorunu yaşamakta olduklarını görmekteyiz. Ayrıca yaşanan ve yaşanmaya devam eden sorunlar göçmen grubun bir arada yaşamasını pekiştiren önemli unsurlardan bir tanesidir. Çünkü yaşanan sorunlarla baş edebilmede birliktelik ve geçmiş yaşantıdaki ortaklıktan doğan dayanışma çok önemli bir noktadır. Kültür birliği ve birlikte olmanın rahatlığını hissetmek de biraradalığı meydana getiren önemli bir etmendir. Tüm bunların yanında göçmen mahallesinde olmak ve kendilerine ait bir evin olması bu grubun güvenlik algısını arttıran önemli faktörlerdir. Bu bağlamda göçmenler göçmen mahallelerini güvenlik alanı olarak algılanmakta ve bu kendi içine kapalı alanları hem zihinsel hem de mekansal bağlamda güvenlik alanı olarak kurgulanmaktadır.

Sonuç olarak genel bir bakış yapıldığında 1989 ve sonrası göç hareketinin içerisinde Bulgaristan'dan bir kaçış unsurunun bulunduğu açıkça görülmektedir. Fakat göç ile gidilen yeni ülkedeki, yani Türkiye'de göçmenlerin yaşadıkları ve hala yaşamakta oldukları sorunlar, göç ile kurtulmak istedikleri pek çok sorundan kurtulamadıklarını, göç ile bazı sorunlarını halletseler de bu sorunların yerlerine yeni sorunların eklendiğini söyleyebiliriz. Ayrıca göç tercih edilirken oluşan yüksek beklenti ve bu beklentilerin Türkiye'de karşılanamaması, ulusal ve kültürel bağları olan Türkiye'deki yerli gruptan bekledikleri olumlu tepkileri görememeleri ve hatta Bulgaristan'dakine benzer tepkiler görmeleri göçmenlerin varolan sorunlarını arttırmakta ve yaşamakta olan sosyal şartları daha da zorlaştırmaktadır. Yani bu insanların sorunları göç ile ortadan kalkmamış, göçmenlik olgusuyla sorunların bazıları çözülürken pek çok yeni sorunda yakalarına yapışmıştır.

Buraya kadar ortaya koyduğumuz tüm öncüllerimize genel hatlarıyla tekrar bir bakacak olursak, 1-1989 göçünün en önemli nedenlerinden bir tanesi, göçmenlerin Türklüklerini ve Müslümanlıklarını korumaktır. Fakat göçmenler göç ile asimilasyondan kurtulmalarına rağmen göçten sonra Türkiye'deki nitelemelerde Bulgar ve gavur olmaktan kurtulamamışlardır. 2-Göçmenlerin ortak din ve milli kimliği paylaştıkları yerli halktan kabul görme beklentileri ve göçmenlerin yerlilerle uyum içinde yaşama beklentileri hem göçten önceki dönemde vardı hem hala günümüzde de sürmektedir. Göçmenlerin bu beklentilerinin sağlanmadığı açıktır. Düşünce öbeği olarak seçtiğimiz ve bir görüşmecimize kızlarının yaptığı şu eleştiri yaşanan uyum sorununu bir başka yönüyle ortaya koymaktadır: "Benim kızlarım diyor 'Türkiye geldiniz Türk olmadınız.'" Göçmenler uyumla ilgili bu beklentilerin gelecekte çocukları aracılığıyla sağlanabileceği konusunda umutludurlar. Şu ifade göçmenlerin uyum ile ilgili beklentilerini açıklamaktadır: "İleride kimse kızıma sen göçmensin diyemeyecek buraya baya ayak uyduracak duruma geldi." Son olarak tekrar üzerinde durduğumuz bu iki nokta da bize göstermektedir ki, spesifik olarak 1989 göç dalgası göçmenleri yağmurdan kaçarken doluya tutulmuşlardır. Bu bağlamda 1989 göçü de yağmurdan kaçarken doluya tutulmaktadır.

### KAYNAKÇA

- ÇELEBİ, N. (1997), "Göç Ve Hareket", *Toplum Ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Sosyoloji Derneği, Ankara.
- SEALE, C. (1999), "Qualitative Interviewing", *Researching Society And Culture*, (Ed) Clive Seale, Sage Publication, London.
- KEAT, R. VE URRY, J. (2001), *Bilim Olarak Sosyal Teori*, İmge, Ankara.
- POLUTON, H. (1993), *Balkanlar*, Sarmal, İstanbul.
- TODOROVA, M. (2003), *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*, İletişim, İstanbul.
- TODOROV, N. (1979), *Bulgaristan Tarihi*, Öncü Kitabevi, İstanbul.

### SUMMARY

This paper concerns about migrant people, migrated from Bulgaria to Turkey in 1989 and later. This study be fulfilled in İzmir where special 'Migrant of Bulgaria People Settle Area' on September 2002. In addition, deeply interview research techniques is used in this area. We specially researched on structure of language, as language is very important thing understand of the social structure. In this context, understanding the social structure stated some concepts in the field study. Migrant, Native, Bulgaria, Bulgarian, Motherland, Minority, gavur, EA and neighborhood. These nine concepts of its various situations will use for understand of social structure's context. Consequently, in this study will be fulfilled take into consideration social context of these concepts' refers idioms and metaphors.